

Full de sala

Casa de la Vall

CASA DE LA VALL
PRINCIPAT D'ANDORRA

Govern d'Andorra

M

Museus i
Monuments
Nacionals
d'Andorra

Planta baixa

1. L'entrada

Ens trobem a la Casa de la Vall, l'edifici històric més emblemàtic d'Andorra. Gravades al llindar de la portalada d'entrada hi ha aquestes paraules: *DOMUS CONCILII ET JUSTITIAE SEDS* ("Casa del Consell i seu de la justícia"). L'any 1702 es va convertir en la seu d'un dels parlaments més antics d'Europa i durant més de tres segles va ser el cor de la vida parlamentària i la seu dels tribunals del país.

Més enllà del seu significat simbòlic i representatiu, la Casa de la Vall ha estat testimoni dels canvis i les transformacions de la història política i social d'Andorra. Els rastres de les mil i una modificacions que ha viscut són documents escrits en els murs i en el mobiliari. El seu coneixement ens il·lustra sobre la història petita però apassionant d'una casa que ha esdevingut un dels símbols més preuats pels andorrans i una visita obligatòria per a tots els que vulguin atansar-se a la realitat del país i gaudir d'un diàleg amb el nostre passat.

En el nostre entorn pirinenc, eminentment rural, no és casualitat que l'edifici més representatiu del Principat sigui una casa i no un palau, com a prova de l'arrelament a la terra de les institucions que l'han habitat des que es va convertir en un edifici públic. Un parlament rural en un món rural.

2. Els símbols de l'Estat

Andorra és un estat independent i la seva forma de govern és el coprincipat parlamentari. El territori està organitzat en set parròquies, amb una població aproximada de noranta mil habitants. Amb una extensió de 468 km², és un microestat europeu, que limita al nord amb França i al sud amb Espanya. L'idioma oficial és el català. Els símbols de l'Estat són la bandera, l'escut i l'himne.

La bandera que teniu davant, feta de tela de lli i data de finals del segle XIX i és la més antiga d'Andorra que es conserva. Trobar amb certesa una explicació als colors és entrar en terrenys pantanosos. Del que tenim més certesa és del color blau: s'hauria adoptat durant el segle XIX, en referència a França. El groc i el vermell, podrien estar vinculats als colors de Foix o de Catalunya.

Al centre de la bandera hi veiem l'escut. Aquest és el símbol d'Estat més antic i, tot i que ha anat evolucionat al llarg dels segles, la forma actual neix al segle XVIII.¹ Es divideix en quatre parts. A l'esquerra hi trobem la mitra i el bàcul, insígnies del bisbe d'Urgell, i les quatre barres catalanes. A la dreta hi ha les armes del comte de Foix: les tres barres

¹ La composició actual de l'escut és fruit del context polític d'aleshores i apareix descrit al Manual Digest d'Antoni Fiter i Rossell: als símbols tradicionals (mitra, bàcul, les barres de Foix i les vaques del Bearn), hi afegeix les quatre barres catalanes. P. CHICA, "L'escut d'Andorra", *Relat històric d'Andorra*, 2025.

del comtat de Foix i les vaques del vescomtat de Bearn. La part inferior porta inscrita la divisa *Virtus unita fortior* (“la virtut unida és més forta” o “la unió fa la força”).

L'origen del coprincipat

A mitjans del segle XII, els senyors de les Valls d'Andorra, els bisbes d'Urgell, van cedir part dels beneficis dels drets feudals sobre les Valls a la família dels Caboet, a canvi que els protegissin dels vescomtes de Castellbò. Però més endavant, en unir-se en matrimoni les famílies Caboet i Castellbò, aquests drets van passar als vells enemics dels bisbes.

Quan, de nou per un enllaç matrimonial, els Castellbò es van unir amb la casa de Foix, van emprendre una lluita aferrissada contra l'església d'Urgell amb l'esperança de veure minvar els drets dels bisbes sobre Andorra.

Per posar fi als importants episodis bèl·lics i violents entre ells, els dos senyors feudals van signar els documents coneguts amb el nom de *pariatges*, el primer l'any 1278 i el segon l'any 1288.

Els pariatges, a banda de posar fi a les hostilitats, van marcar el futur de les Valls d'Andorra, en convertir-les en un territori sota el domini compartit dels dos senyors feudals: el bisbe d'Urgell i el comte de Foix. Quan aquest últim va ser coronat rei de França, l'any 1589, la cosenyoria d'Andorra va passar a la monarquia de França i posteriorment al president de la República Francesa.

Avui dia, els caps d'Estat són els coprínceps d'Andorra, el bisbe d'Urgell i el president de la República Francesa.

Primera planta

3. La sala dels Passos Perduts

L'any 1702, la casa pairal de la família Busquets es va convertir en la seu del Consell de la Terra i del Tribunal de Corts, és a dir, de la vida política i judicial. A partir d'aquell moment l'edifici es va anar modificant a poc a poc, per tal d'adaptar-se a la nova situació. Aquesta acomodació a les necessitats canviants de les institucions polítiques que ha hostatjat ha estat un procés continu i permanent.²

Ens trobem al soler de la casa. La primera planta de les cases de muntanya en constituïa l'espai principal: era el lloc on feia vida la família, on hi havia la cuina, les habitacions i la sala. Aquesta era la cambra més noble de la casa, on es feien les reunions i els tractes i on tenien lloc els grans àpats i les celebracions familiars i veïnals.

Per als consellers era un espai de reflexió i d'intercanvi d'impressions, abans i després de les sessions; l'avantsala del debat polític, on els actors deambulaven tot dialogant i esmolant els seus arguments. Per aquest motiu, s'anomena *sala dels Passos Perduts*.

Al fons de l'àmplia i solemne estança de la casa dels Busquets, hi podeu veure una arca del segle XVI, de fusta de roure, que servia per guardar-hi la roba de la llar o altres estris.

Sobre l'arca hi ha exposats dos documents clau de la història d'Andorra: un facsímil dels pariatges del segle XIII i una edició moderna de la Constitució de 1993.

Les pintures murals que decoren la sala, disposades com tapissos medievals, representen la passió de Crist i es van pintar al segle XVI. L'any 1956 es van traslladar a aquesta sala des de l'habitació contigua, que és actualment el despatx, a títol honorífic, del síndic general.

Les pintures murals

Comencen per l'oració a l'hort de Getsemaní, que representa l'angoixa de Crist durant la nit en què va ser pres: Jesús té por de la mort, però finalment accepta la voluntat de Déu i la necessitat del seu sacrifici per a la redempció de la humanitat.

A continuació trobem el bes de Judes i l'arrest de Crist. La traïció del deixeble Judes Iscariot, tresorer del grup dels dotze apòstols, es plasma amb el seu bes al mestre, petó que serveix d'indicació als soldats per arrestar-lo. L'escena inclou l'episodi de sant Pere tallant l'orella a Malcús.

La pintura següent comença amb la flagel·lació, un dels martiris ordenats per Pilat, amb Crist lligat a una columna; continua amb la coronació d'espines, una burla dolorosa, que és el segon martiri, i s'acaba amb el camí de la creu: la pujada

² La darrera reforma ha estat molt recent, aquest 2025, a càrrec de l'arquitecte Enric Dilmé i del tècnic en restauració Eudald Guillaumet. En aquesta intervenció s'han dut a terme una sèrie de millores per condicionar l'espai a les necessitats més actuals tant pel que fa a l'activitat parlamentària com a la visita al monument.

al Gòlgota carregant la creu, amb les diferents parades o estacions, que també s'anomena *viacrucis*.

Al costat hi ha una pietat, que representa la Mare de Déu amb Jesús mort als braços, després del davallament de la creu. Aquesta escena, que va ser feta per una mà diferent, l'hauríem de veure després de la crucifixió que tenim a continuació, ja que és en realitat l'últim episodi.

Finalment, la crucifixió, amb Crist clavat a la creu, els dos lladres, la Verge Maria i sant Joan. A la petita taula blanca sobre el cap de Jesús, on s'inscrivía el nom del criminal i el motiu de la condemna, hi llegim "INRI", que vol dir "Jesús de Natzaret, rei dels jueus". Hi ha també representats els soldats romans jugant-se als daus les vestimentes del Mestre.

4. El despatx del síndic general

Per la rica decoració de caràcter religiós, aquesta estança rebia el nom de *l'habitació del bisbe*. De fet, no vol dir que fos una habitació dedicada al bisbe, però se sap que en les seves estades a Andorra el bisbe s'allotjava en cases particulars, i probablement les cases benestants decoraven una cambra per si l'ocasió ho requeria.

Va ser també la sala de reunions del Comú d'Andorra la Vella i posteriorment, separada en dos zones, va acollir l'Escola Francesa i la biblioteca.

Actualment és el despatx del síndic quan tenen lloc les visites protocol·làries i les sessions parlamentàries a la Casa de la Vall.

Les pintures murals del segle XVI, la Trinitat i el sant sopar, provenen de Sant Romà dels Vilars.

5. La cuina

La cuina, amb la seva llar de foc, era el cor de les cases de muntanya, en particular durant el fred i llarg hivern. La de la Casa de la Vall té el foc a terra, al centre de l'estança, sota una enorme campana d'on pegen uns grans cremalls.

A l'esquerra podem veure l'escudeller, un moble tradicional dels Pirineus en què es guardava la vaixela amb diversos estris, com formatgeres, motlles, salers, etc.

La cuina tenia també un forn de pa i un pastador, imprescindibles en una casa d'aquestes dimensions.

Aquí menjaven els consellers durant els dies que romanien a la casa, que podien ser uns quants, ja fos perquè les deliberacions s'allargaven o per les inclemències del temps. De fet, gairebé tots els consells se celebraven a la tardor i l'hivern, els mesos més freds però en què hi havia menys feina als camps.

Dels copiosos sopars que s'hi feien, en tenim el testimoni d'un aventurer francès del segle XIX: focs enormes, concebuts aparentment per rostir ovelles i bous sencers,

calderes gegantines suspeses amb perns de ferro massís, fogons i altres luxes, del tot estranys a la simplicitat general d'Andorra.

Instal·lació del jutge d'apel·lacions a Andorra. La cuina del Consell.
Gravat d'Eugène Burnand (1850-1921).

El cap de casa de la casa Busquets es va adaptar per encabir-hi els dormitoris necessaris per al sojorn dels consellers, que es mantenien calents gràcies a la gran xemeneia de la cuina.

La cuina i el cap de casa es van utilitzar fins als anys trenta del segle passat. Els canvis en les comunicacions, la modernització de les infraestructures i el desenvolupament tecnològic van fer que els consellers es quedessin cada cop menys a menjar i a dormir.

El cap de casa és un espai que té un lloc particular en la història d'Andorra, ja que els anys 1991 i 1992 s'hi van celebrar les llargues i intenses reunions de la Comissió Tripartida encarregada de l'elaboració de la Constitució, formada pels representants dels coprínceps i una delegació del Consell General.

6. La sala de sessions

Ens trobem a la sala de sessions, el punt neuràlgic de l'edifici.

Originalment, hi trobàvem els dormitoris de la casa Busquets. La primera imatge que en conservem ens la mostra com una cambra austera, amb una filada de cadires que ressegueix tot el perímetre de l'habitació i els penjadors per a les capes i els tricorns dels consellers.

Sala del Consell (1902-1930). Guillem de Plandolit. ANA.

Fins a la reforma dels anys 1960 aquesta sala era compartida pel Consell General i el Tribunal de Corts. Aquest últim es trasllada aleshores a la planta baixa i es transforma l'espai en disposar-hi els seients dels consellers en forma de semicercle, simulant un cor eclesiàstic.

Al fons, presidint l'assemblea, hi seuen el síndic general, la subsíndica i el secretari general.

Fins l'any 1978 hi havia 24 seients, però amb la creació de la parròquia d'Escaldes-Engordany se n'hi van afegir quatre. La parròquia és la divisió territorial d'Andorra, que data de l'època feudal i és d'origen eclesiàstic.

A partir de l'any 1982, se separa el poder executiu del legislatiu i es crea la figura del cap de Govern i dels ministres, que passaven a ocupar la taula del centre.

L'any 2011 el Consell es va traslladar a la nova seu, construïda enfront. Actualment, aquí s'hi celebren les sessions tradicionals, la del Dia de la Constitució i la de Sant Tomàs.

Les conselleres i els consellers generals vesteixen amb els abillaments tradicionals, l'abric i el tricorni, i els síndics generals, amb la capa i el bicorn.

De l'angle dret en penja la campana que s'utilitzava per cridar els consellers a les sessions. Tradicionalment, toca la campana el conseller de més edat de la parròquia de Canillo, la primera en l'ordre protocol·lari.

Des de la creació del Consell de la Terra, la institució ha anat evolucionant i, amb la Constitució de 1993, és el parlament d'un estat de dret definit per un règim polític de característiques úniques: el copríncipat parlamentari.

Al fons de la sala trobem els retrats dels coprínceps actuals, Josep Lluís Serrano, bisbe d'Urgell, i Emmanuel Macron, president de la República Francesa. Junts formen el cap d'Estat. El poder legislatiu recau en el Consell General, l'executiu, en el Govern, i el judicial, en el Consell Superior de la Justícia, juntament amb el Tribunal Constitucional.

L'origen del Consell General

En època medieval, els caps de casa dels pobles es reunien en assemblees per tractar dels afers de les comunitats de veïns de les Valls d'Andorra. Amb el pas del temps, aquestes assemblees multitudinàries es van reduir i van passar a ser formades per uns representants, anomenats *cònsols* i *consellers*. Eren els interlocutors amb el poder senyorial.

Les decisions que prenia solien ser ratificades per privilegis atorgats pels cosenyors. A partir del segle XIII, tenim constància de diversos privilegis que formalitzaven aquestes assemblees.³

S'encarregaven de les qüestions d'interès general, tant de l'àmbit local i parroquial com de tot el territori. Vetllaven per la gestió dels béns comunals –camins, boscos, pastures, pesca–, de la transhumància, dels emprius, del comerç, de les fires i dels mercats. També tenien cura de les relacions entre les comunitats i les regions veïnes.

El Consell de la Terra representava tot el territori, els seus membres eren escollits⁴ i es reunia regularment per solucionar problemes interns i externs i per defensar els drets i els interessos de les Valls.

³ Un d'aquests privilegis és el del 1419, data considerada durant molt temps com a fundacional del Consell de la Terra.

⁴ L'evolució del sufragi a Andorra va passar d'un vot reservat als caps de les famílies més destacades –anomenats *prohoms* o *bons homes*– a tots els caps de casa (1866), després al sufragi universal masculí (1933) i, finalment, al sufragi universal (1970).

El Consell General actual

El Consell General representa el poble andorrà, exerceix la potestat legislativa, aprova els pressupostos i controla i impulsa l'acció del Govern.

Està format per 28 consellers,⁵ la meitat elegits per parròquies i l'altra meitat per circumscripció nacional. Són escollits per sufragi universal, per un termini de quatre anys. El Consell es reuneix en sessions tradicionals, ordinàries i extraordinàries, que són públiques.

La Sindicatura, formada pels síndics generals, que la presideixen, és l'òrgan rector del Consell General. El síndic general representa la institució, n'assegura els treballs, ordena i dirigeix els debats de la cambra i fa complir el Reglament del Consell.

7. L'armari de les Set Claus i la capella

Quan el Consell de la Terra encara no tenia una seu fixa, es reunia al porxo de l'església, al cementiri o a la plaça del Poble d'Andorra la Vella, i guardava la seva documentació en l'arca dels sis panys.

L'arca, feta de fusta de pi, era la predecessora de l'armari de les Sis Claus de la Casa de la Vall. Aquest armari és una de les peces de mobiliari més emblemàtiques d'Andorra.

Quan el Consell de la Terra es va instal·lar a la casa, s'hi van col·locar sis panys i s'hi van gravar els noms de les sis parròquies. Amb la incorporació de la d'Escaldes-Engordany, l'armari de les Sis Claus va esdevenir l'armari de les Set Claus.

Gràcies a un acurat treball de serralleria, és impossible obrir-lo sense disposar de les set claus, una per cada parròquia.

Aquest armari era l'arxiu on es guardava la documentació del Consell: correspondència, llibres d'actes i de comptes, privilegis, sentències...

La capella està dedicada a sant Ermengol, bisbe d'Urgell del segle XI. S'hi celebraven oficis en ocasions i dates assenyalades i s'utilitzava per a la pregària d'inici de les sessions. L'estança és presidida per la severa imatge barroca del bisbe Ermengol i per l'anomenat *tríptic dels consellers*, de finals del segle XVII. Al centre hi ha representada la crucifixió i, als panells laterals, els símbols dels coprínceps.

⁵ Des de la Constitució s'estableix que el mínim de consellers és de 28, com és el cas en l'actualitat, i un màxim de 42.

Planta baixa

8. L'entrada

A la planta baixa s'ubicaven les corts, on es tancava el bestiar, i els cellers, llocs frescos i ventilats on s'emmagatzemaven els aliments. Quan la casa va esdevenir la seu del Consell, va caldre dedicar un gran espai per a les mules i els cavalls dels consellers, i així l'entrada es va convertir en les cavallerisses.

Al llarg dels anys aquesta planta ha hostatjat ocupants molt diversos. Al segle XVIII s'hi va situar la presó, amb una habitació sota l'escala per allotjar-hi el botxí quan eren necessaris els seus serveis.

En la reforma dels anys seixanta del segle passat, la presó es va traslladar a un edifici nou adossat al roc, comunicat amb la casa per un pas soterrani. Aquest passatge ocupa l'espai de l'antiga seu de la notaria i de l'arxiu notarial. Al cap d'escala hi podem veure uns fragments de pintures murals, datades al segle XVII, amb escenes de la crucifixió i del paradís terrenal. Les institucions penitenciàries es van traslladar al seu nou emplaçament l'any 2005.

Tot seguit, seguint el singular tapís floral fet de còdols, ens dirigirem a l'última estança de la visita.

9. El Tribunal de Corts

La planta baixa de la Casa de la Vall va ser la seu de les institucions judicials del país, des de la reforma de 1962 i fins a l'any 1993, moment en què es van anar traslladant a altres seus.

S'hi ubicava la Cúria, que tractava les causes civils, i el Tribunal de Corts, encarregat de les penals.

Abans que la Casa de la Vall es convertís en la seu de la justícia, les reunions del Tribunal de Corts eren itinerants, com les del Consell: es feien en el porxo d'una església o en alguna casa particular.

10. Un símbol viu

En un país que s'ha transformat tan radicalment, la Casa de la Vall, sòlidament ancorada al roc de la vall, constitueix un record viu i present dels orígens. Gairebé quatre segles més tard de l'entrada de les institucions a la casa que va ser dels Busquets, continua sent un referent de la identitat col·lectiva d'Andorra, i nombroses generacions d'andorranes i d'andorrans n'han estat protagonistes.

També ha estat des de sempre objecte de l'interès dels viatgers; tots els romàntics i els curiosos visitants vuitcentistes, precursors dels turistes actuals, li dediquen paràgrafs.

Els relats dels viatgers

Quan al començament del segle dinou treien el nas, encuriosits, els primers viatgers i estudiosos de la singularitat andorrana, el país els ofería una natura esplèndida i una multitud de menudes i precioses esglésies romàniques. Els monuments civils, ben al contrari, eren escassos: uns quants ponts i algunes cases pairals d'interès més aviat minso.

Per als romàntics, els avançats desertors de les ciutats del segle XIX i tots els que els seguiran, el principal atractiu d'aquella societat radicava en les seves institucions ancestrals, en la peculiaritat dels seus usos i costums, en la bona salut de la llengua catalana o en la seva saviesa política, que li va permetre mantenir la independència. I tot això s'aixoplugava a la Casa de la Vall.

Els que van poder visitar-la o que van ser convidats a una reunió del Consell (la qual cosa no sempre era fàcil, perquè els síndics o els nuncis estaven enfeinats en les tasques del camp) es van apressar a relatar-ho com una de les millors experiències de la seva estada a Andorra.

Ens han llegat, així, una literatura abundant, que va des de les descripcions més acurades fins a petites pinzellades no exemptes d'exageracions i deformacions, tan pròpies de l'època que s'encavalcava entre els dos segles.

Vinguts sovint de les grans ciutats, on abundaven palaus i grans mansions, la majoria dels viatgers es van sentir commoguts per l'austeritat de la seu del Govern d'una veritable república, com es coneixia el Principat.

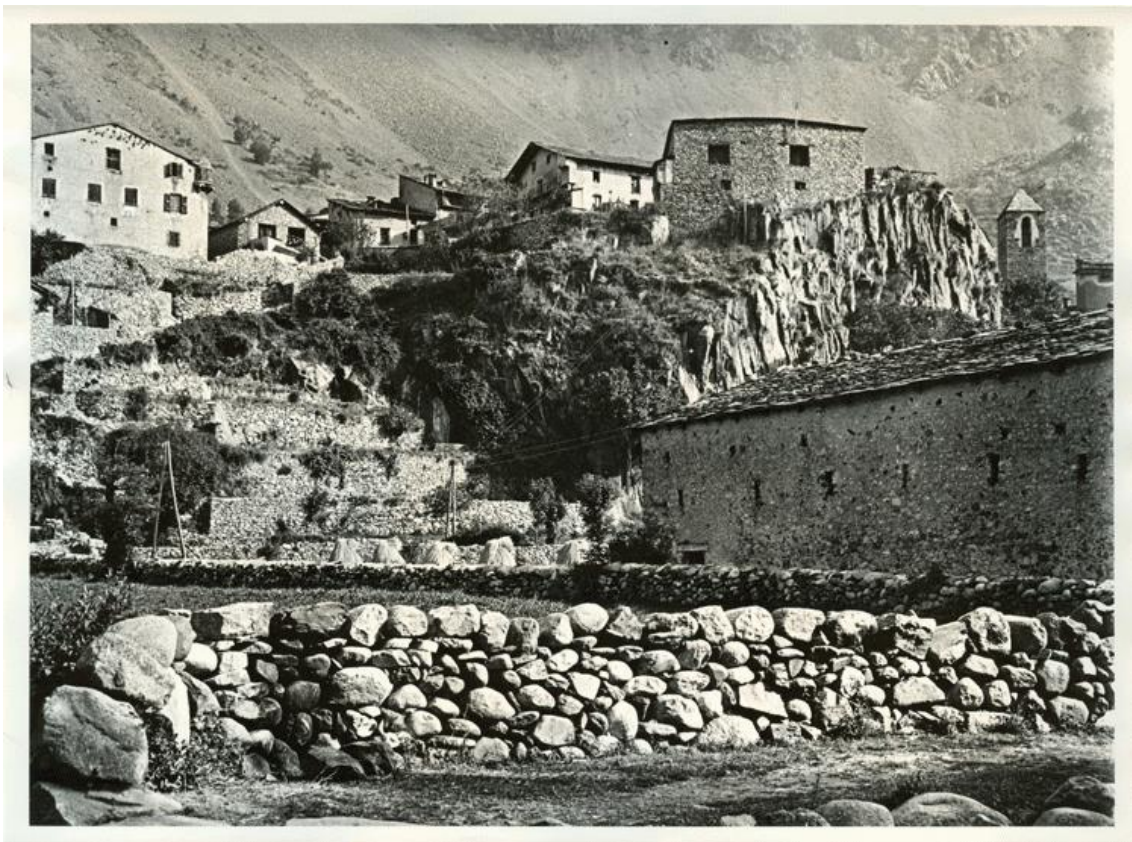
Més enllà d'aquesta visió romàntica dels viatgers, si la Casa de la Vall és l'edifici més emblemàtic del país és perquè durant generacions i segles s'hi va concentrar gran part de la vida pública. Avui dia, els tres poders, judicial, executiu i legislatiu, estan separats i així es veuen físicament des de la plaça del Consell.

Exteriors

11. La façana de migjorn

L'edifici és una típica casa senyorial adaptada al medi de muntanya. És de grans dimensions si la comparem amb els edificis coetanis, amb l'interior dividit en tres grans cossos, una tipologia constructiva característica dels grans masos del segle XVI. La façana principal dona a migdia per poder aprofitar al màxim la llum i l'escalfor del sol.

Des de l'esperó rocós, conegut avui com a roc de la vall, es podien controlar tots els espais visibles. La casa dominava la vall i els accessos: era un referent visual en el paisatge.

Una de les particularitats d'aquesta casa és la presència d'elements defensius. Alguns d'aquests elements són les troneres de vigilància amb espitlleres a les cantonades, les espitlleres que s'obren també als murs de la segona planta i els matacans a cada façana, uns parapets en voladís des d'on es podia hostilitzar l'enemic quan s'atansés a la casa. Adossada a la part posterior, s'aixeca una torre de defensa que dominava l'accés a Andorra la Vella des del camí Ral.

En la reforma del 1962 esmentada, s'hi va afegir la tronera dreta per aportar simetria i es va eliminar l'arrebossat de la façana.

12. L'entrada exterior

A la pedra clau de l'arc d'entrada podem veure l'escut de la família Busquets, amb l'any de construcció de l'edifici, 1580, el nom abreujat d'Antoni Busquets, l'últim propietari, i l'arbre, el símbol de la família.

A la dreta trobem una versió primitiva de l'escut d'Andorra, en un baix relleu de pedra, instal·lat quan l'edifici passa a ser seu del Consell per commemorar la compra de la casa i indicar-ne el caràcter públic. L'escut té les insígnies del bisbe al centre, la crossa i la mitra, les tres barres del comtat de Foix a la dreta i les vaques del vescomtat de Bearn a l'esquerra.

L'escut més recent, situat damunt la porta, afegeix als símbols de l'escut antic les quatre barres de les cases comtals catalanes.

L'escut va acompanyat d'una inscripció poètica en llatí, que subratlla les virtuts del règim de la cosenyeria: “Casa del Consell, seu de la Justícia. Mira: són els emblemes d'una vall neutra, amb els quals els regnes més nobles gaudeixen de protecció. Si tots sols han fet feliços els altres pobles, junts, no et portaran, Andorra, segles d'or?”

13. La nova seu

A més de l'edifici principal, formaven part de la casa Busquets una borda, la rectoria, els horts, els patis i el colomer. Podem veure aquest últim a la dreta de la casa. A l'antic pati frontal s'obre la plaça construïda el 2011, en el marc del projecte del nou edifici.

La Casa de la Vall, monument nacional, no es podia ampliar per acollir els 42 consellers generals previstos a la Constitució del 1993. Per aquest motiu, i per les noves necessitats parlamentàries, sense oblidar les tecnològiques, es va prendre la decisió de construir un nou edifici, més funcional, que pogués acollir els parlamentaris previstos en el text, així com totes les activitats que exigia la nova ordenació jurídica.

Els arquitectes es van trobar amb el repte de dissenyar un edifici emblemàtic i simbòlic en una orografia molt accidentada i en un entorn complex, i que fos capaç de posar en relleu un altre edifici, un monument portador d'una gran càrrega històrica i simbòlica com és la Casa de la Vall. També van haver de resoldre la integració de l'edifici en els dos teixits urbans existents: el barri històric i la ciutat moderna d'Andorra la Vella. Es tractava, doncs, de crear una frontissa entre passat i present, entre història i modernitat.

Diverses escultures ens ofereixen un passeig en el temps i la història d'Andorra. A l'esquerra de la Casa de la Vall trobem les escultures dels pariatges i de la Nova Reforma, i a la dreta de la nova seu, la de la Constitució.

14. Escultura dels pariatges

El 8 de setembre de 1278 els cosenyors de les Valls d'Andorra, en presència del rei d'Aragó, van posar fi a les hostilitats que havien mantingut amb un acord, el pariatge. És un dels documents més importants d'Andorra, sobre el qual es basa el sistema polític del copríncipat.

Set-cents anys més tard, el 1978, es va celebrar el setè centenari de la signatura i el Consell General va encomanar una escultura a l'artista italià Luigi Terruggi per commemorar aquella data.

A la part de dalt hi podem veure el bisbe d'Urgell Pere d'Urtx, i Roger Bernat III, comte de Foix i vescomte de Bearn, així com el rei Pere III d'Aragó, dit el Gran. A la part inferior trobem Joan Martí i Alanís, bisbe d'Urgell, i Valéry Giscard d'Estaing, president de la República Francesa, coprínceps d'Andorra d'aleshores.

15. Escultura de la Nova Reforma

De cara a la vall, una parella de ballarins dansa el contrapàs, un ball tradicional d'Andorra. L'escultura, de Josep Viladomat, és un homenatge a la Nova Reforma del 1866, que va modernitzar les institucions polítiques i va ampliar el sufragi, atorgant a tots els caps de casa el dret a vot i a ser elegibles. La casa d'un dels promotors d'aquesta reforma, Don Guillem d'Areny-Plandolit, és avui dia un museu emblemàtic, situat a Ordino.

16. Escultura de la Constitució

En el referèndum celebrat el 14 de març de 1993, la ciutadania andorrana va expressar la voluntat que el país esdevingués un estat de dret, democràtic i social, com diu l'article 1 de la Constitució. L'escultura d'Emili Armengol és un monument a les dones i als homes d'Andorra que van voler la Constitució.

17. Escultura *Set poetes*

Des del mirador de la plaça, construïda sobre el penya-segat i que ofereix una esplèndida vista sobre les valls, podem admirar l'obra de Jaume Plensa *Set poetes*. I clourem la visita amb unes paraules de l'autor: "Els poetes són una peça clau de la societat. Estan condemnats al fracàs, perquè saben que no vendran ni tres llibres, però són una font de fertilitat, com una pluja molt fina que va penetrant en la terra. Per mi, aquest procés tan llarg, com si fossin camperols, té molt valor."